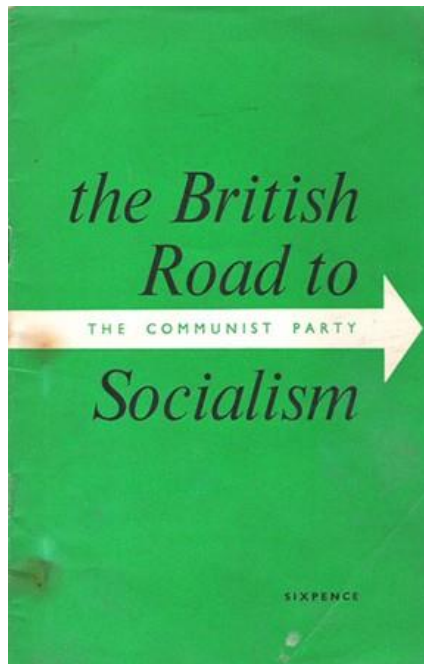

Debatt: Brittiska kommunistpartiet om ”Trotskijs bidrag till marxismen”

Innehåll

Introduktion.....	1
Geoff Roberts: Trotskism och revolution.....	3
Robin Blackburn: Vad är den demokratiska vägen till socialism?	12

I artiklarna diskuteras bl a *The British Road to Socialism*, det Brittiska kommunistpartiets program, vars första upplaga gavs ut 1951. Det reviderades därefter flera gånger: 1952, 1958, 1968, 1977 och 1989. År 2000 döpte man om det till *Britain's Road to Socialism* (sista upplagan 2011). Bilden ovan visar omslaget till 1958 års upplaga.

Introduktion

Följande är utdrag ur en debatt som fördes 1977 mellan representanter för brittiska kommunistpartiet (CPGB) och International Marxist Group (IMG), dåvarande brittisk sektion av Fjärde Internationalen. Båda artiklarna publicerades (på svenska) i tidskriften *Fjärde Internationalen* 1/1981.

Debatten handlade formellt om Trotskijs uppfattningar om demokrati och revolution, men rörde i själva verket strategiska frågor om vägen till socialismen, den borgerliga staten, synen på parlamentarismen m m och där CPGB företrädde en eurokommunistisk ståndpunkt.

Debattörerna är här **Geoff(rey) Roberts** (från CPGB) och **Robin Blackburn** (från IMG). Vi ska här kortfatta presentera de båda författarna.

Robin Blackburn (1940-)

Robin Blackburn som är brittisk historiker, tillhörde tidigt (redan på 1960-talet) redaktionen för tidskriften *New Left Review* (NLR, som han fortfarande medverkar i) – under åren 1981-99 var han tidskriftens redaktör. Han blev också tidigt medlem i den 1968 bildade IMG. Det är som sådan han polemiserar mot Roberts.

Blackburn har haft ett stort antal artiklar publicerade i brittisk vänsterpress, förutom i *NLR* även i *International Socialism* m fl, Han har också skrivit eller medverkat i många böcker, t ex *Explosion in a Subcontinent: India, Pakistan, Bangladesh, and Ceylon* (1975), *The Overthrow of Colonial Slavery, 1776-1848* (1988), *Age Shock: How Finance Is Failing Us* (2006) och *The American Crucible: Slavery, Emancipation and Human Rights*, (2011). På svenska finns skriften *Kort handledning i borgerlig ideologi* (1969), samt ett antal artiklar (se [Robin Blackburn](#) på marxistarkivet).

Geoffrey Roberts (1952-)

Vid den tidpunkt då Geoffrey Roberts skrev artikeln nedan var han ledande medlem i det brittiska kommunistpartiet. I samband med sovjetblockets sönderfall kom han att lämna den aktiva politiken och i stället satsa på en akademisk karriär som historiker med Sovjetunionen som specialitet. För närvarande (2014) undervisar han i historia och internationella relationer vid universitetet College Cork på Irland.

Bland hans utgivna böcker kan nämnas *The Unholy Alliance: Stalin's Pact with Hitler* (1989, GR:s första bok), *The Soviet Union in World Politics, 1945-1991* (1998) och *Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939-1953* (2006). På svenska finns *Stalins general: Georgij Zjukov* (2013).

Kritiker menar att hans bakgrund som ledande medlem i det brittiska KP återspeglas i hans historiska arbeten, bl a genom en alltför överslätande och positiv syn på det stalinistiska Sovjetunionen och i synnerhet Stalin. Se t ex den kritiska recensionen av Roberts ovannämnda bok om Stalin-Hitlerpakten: [Ohelig allians: Stalins pakt med Hitler](#) av Robin Blick.

Det kan vara intressant att ta del av vad Roberts själv har att säga om sin karriär som historiker. I en intervju återgiven i *FrontPage Magazine* 12 februari 2007 med anledning av publiceringen av boken *Stalin's Wars** säger han bl a:

Jag är sovjethistoriker, med specialinriktning på Stalin, Sovjetunionens utrikespolitik, det Stora fosterländska kriget och Kalla kriget...

När det gäller min personliga historia så kan upprinnelsen till denna bok dateras tillbaka till 1970-talet när jag var en kommunistisk aktivist...

På 1980-talet ändrades min politiska uppfattning, och jag tappade intresset för debatter kring idén om en socialistisk samhällsomvandling, men jag hade kvar mitt intresse för sovjetisk historia och anser fortfarande att det är fascinerande och upplysande. Jag vill tillägga att jag inte har varit politiskt aktiv under nästan 20 år...

MF i oktober 2014

Lästips (texter som anknyter till föreliggande debatt):

[Debatt om Trotskijs marxism \(Krasso/Mandel\)](#)

Henri Weber: [Eurokommunism, socialism och demokrati](#)

Ernest Mandel. [Europas kommunistpartier](#)

* Hela intervjun: <http://archive.frontpagemag.com/readArticle.aspx?ARTID=226>

Geoff Roberts: Trotskism och revolution

Inledning

I december 1976 ägnade *Red Weekly* (de engelska trotskisternas dåvarande veckotidning — ö.a.) sin månadsbilaga ”Battle of Ideas” åt ett svar från Tariq Ali och Robin Blackburn på min artikel ”IMG:s politik — kritiska synpunkter”, som hade publicerats av *Marxism Today* (det brittiska kommunistpartiets teoretiska tidskrift — ö.a.) i februari 1976. En seriös diskussion om den livsviktiga och komplicerade frågan om revolutionär strategi borde för länge sedan ha inletts mellan kommunister, trotskister och andra i vänstern.¹ En sådan diskussion kommer att bli oerhört värdefull så länge den undviker det förlöjligande, förtal och den billiga demagogi som under så lång tid har förhäxat debatten inom vänstern.² Den nuvarande nationella och internationella konjunkturens allvarliga karaktär understryker hur angeläget det är med en ärlig och öppen diskussion som kan leda fram till klarhet i frågan om strategin. Publiceringen nyligen av Kommunistpartiets nya programförslag, *The British Road to Socialism*, gör det nu särskilt lägligt med denna och liknande diskussioner.

Trots allt det ovetta som det har fått, så är *The British Road to Socialism* det enda verkligt strategiska dokument som vänstern i sin helhet kan kommentera och diskutera offentligt, och som sådant kommer det utan tvivel att fortsätta att vara den axel kring vilken strategidiskussionen inom vänstern kommer att röra sig.

Teori och politik inom trotskismen

I sitt svar hävdar Ali och Blackburn helt riktigt att min kritik av den trotskistiska politiken framför allt grundas på en kritik av trotskismens teoretiska tradition. Detta erkännande åtföljs emellertid inte av något allvarligt menat försök att bemöta denna kritik eller utveckla en annan värdering av denna tradition. Blackburn och Ali hoppar över frågan om teorin och tar istället upp det som enligt deras åsikt är det viktigaste delarna i den trotskistiska politiska traditionen. Resultatet blir att ingendera behandlas på ett tillräckligt sätt, ty varje försök att analysera och bedöma trotskismens politiska tradition utan att gå in på dess teoretiska sammanhang är oundvikligen dömt att misslyckas. Att säga detta innebär inte att gå i en teoreticistisk fälla, dvs. att se politisk praktik som uttryck för teoretiska begrepp, utan det innebär att slå fast behovet av

---

¹ Ali och Blackburn hävdade att min artikel var den första seriösa kritiken av trotskisternas politik från en kommunist som undvek vad de kallar ”traditionellt stalinistiskt förtal”. Det är fel. Jag vill fästa läsarens uppmärksamhet på Monty Johnstones artikel ”Trotsky and the Popular Front”, som publicerades i *Marxism Today* oktober/november 1975; på samma författares ”Trotsky – His Ideas”, som publicerades i *Cogito* 1969 – ett arbete som IMG vid den tiden beskrev som en ”grundlig och energisk kritik av Trotskijs teorier, grundad på en politisk analys av deras innehåll och tillämpning”, och som ”fullkomligt tillbakavisade förtalet mot Trotskij”, ett förtal som var allmänt under Stalinperioden; och på Betty Reids pamflett *Ultra-leftism in Britain*, som publicerades 1969.

² Bortsett från en del egendomliga polemiska överdrifter var jag imponerad av den seriösa tonen och metoden i hela Alis och Blackburns artikel. Man kan emellertid inte säga detsamma om Patrick Camilliers artikel i det senaste numret av *International* (de engelska trotskisternas teoretiska tidskrift, ö. a.), en artikel som besvarade Monty Johnstone. Författarens dogmatiska skyglappsmetod gör IMG en stor björntjänst och ger absolut ingen grund för en fortsatt fruktbar debatt [Denna artikel publicerades i svensk översättning i *FI* nr 2/81, se [Om 30-talets folkfrontspolitik.](#)] Vad gäller den healitiska metoden (”helayiter” är en ultravänsteristisk ”trotskistisk” grupp i England – de är kända för sina förtalsmetoder mot politiska motståndare. Ö. a.) i avslutningen, så bör den få det förakt och fördömande den förtjänar. Jag är glad att höra att dessa anmärkningar ska tas tillbaka, och att det ska ges en offentlig ursäkt. Man undrar emellertid varför de överhuvudtaget publicerades i en tidskrift i vars ledare man reser fanan ”Mot monolitismen”.

att kartlägga sambandet mellan de två områdena. Alis och Blackburns misslyckande i detta avseende genomsyrar hela deras artikel. Sedan jag framhållit detta måste jag emellertid tillstå att min ursprungliga artikel inte var någon idealisk utgångspunkt för en sådan uppgift, eftersom den i viss utsträckning saknade klarhet och stringens till både form och innehåll. Det är därför nödvändigt med en rekapitulering och genomgång av mina ursprungliga argument.

Marxismen är ingenting om den inte är en skapande vetenskap som ständigt utvecklas, förnyas sig och förändras. I detta avseende har det senaste årtiondet eller så varit en särskilt hektisk period för marxister, med framväxten av en mångfald nya teorier, metoder och funderingar. Det har funnits en röd tråd i hela denna mångfald av nymodigheter, med undantag för de mest gammalmodiga elementen inom marxismen: och det är projektet att befria marxismen från ekonomisk determinism — den form som har dominerat större delen av dess historia.³ Ett sådant projekt har varit avgörande både vad gäller dess befriande effekter på den marxistiska teorin och dess innebörd för den revolutionära politiska praktiken.⁴

Vad har allt detta med trotskism att göra? Allt, ty den trotskistiska teoretiska traditionen är en variant av ekonomisk determinism. Förvisso, för att ära den som äras bör, så var Trotskij själv ett ypperligt exempel på denna art inom den bredare tradition (eller mer exakt subtradition) där trotskismen är en del.

Chris Arthur, som i *International* (vol.3, nr 3) recenserade Geoff Hodgsons bok *Trotsky and Fatalistic Marxism*, tycker det är svårt att tro trotskismen om "fatalism",⁵ med tanke på att dess politiska kännetecken är överdriven voluntarism. Det verkar vara ett slående argument, ända tills vi betänker att determinismen inom marxismen alltid varit av villkorlig typ. Så var t ex fallet med Plechanov, som skrev: "Socialdemokratin betraktar den historiska utvecklingen ur nödvändighetens synpunkt, och sin egen aktivitet som en nödvändig länk i den kedja av nödvändiga villkor som tillsammans gör socialismens seger oundviklig. En nödvändig länk kan inte vara överflödigt. Om den skulle undertryckas, så skulle det bryta sönder hela händelsekedjan."⁶

Plechanov uttrycker här en åsikt som den Andra Internationalens viktigaste teoretiker hade gemensamt. Medan de "nödvändiga villkoren" för dem slutligen blev en politisk praktik av passiv sort, så bildar i trotskismen denna voluntarism en länk i den deterministiska orsakskedjan, och följaktligen anses ett "brott" i denna kedja vara katastrofal ("socialism eller barbari"). I det ena fallet dominerar en "passiv fatalism"; i det andra något som Hodgson kallar "aktiv fatalism". Därav följer också Gramscis kommentar om Trotskij's ståndpunkt, att den var en "modern form av den gamla mekanismen... maskerad med en allmän teori om den permanenta revolutionen..."⁷ De ekonomiskt deterministiska koordinaterna i Trotskij's tänkande uttrycks till fullo i hans uppfattning om epoken, som han definierar i följande stycke: "Epokens

³ Åtminstone en av våra författare – Robin Blackburn – kan identifieras med detta projekt. Se t ex hans (och Gareth Stedman Jones') artikel "Louis Althusser and the Struggle for Marxism" i D Howard och K E Klare (red), *The Unknown Dimension: European Marxism since Lenin*.

⁴ Ett intressant fenomen är den process med vilken praktiskt-politiska begrepp frigörs från den teoretiska grunden till deras innebörd och sammanhang, och omvandlas till "revolutionära principer". Åtminstone två resultat av detta är värda att notera: för det första gör det att marxister, som verkligen har brutit med den ekonomiska determinismen på den teoretiska nivån, samtidigt kan inta en motsägande politisk ståndpunkt; för det andra orsakar det en betydande förvirring bland de som försöker tillämpa sådana begrepp samtidigt som de inte förstår deras ursprung. En genomläsning av IMG:s interndebatt kommer att bekräfta denna sista punkt.

⁵ På mig förefaller det som om "determinism" är en mer passande benämning på Trotskij's marxism.

⁶ Citerat i L. Colletti, *From Rousseau to Lenin*, sid 70.

⁷ Citerat i A. Davidson, *Antonio Gramsci: Towards an Intellectual Biography*, sid 252.

revolutionära karaktär ligger inte i att det hela tiden är möjligt att genomföra revolutionen... Den revolutionära karaktären består av djupa och skarpa svängningar och plötsliga och täta övergångar från en omedelbart revolutionär situation som gör det möjligt för kommunistpartiet att kämpa för makten...”⁸

Vad ska vi säga om ett sådant uttalande? Att argumentera att det är en empirisk generalisering som härletts från observationer⁹, eller att det är en subjektivistisk överdrift, vore att nedvärdera (denigrate) Trotskijs tänkande. I själva verket uppstår det ur en speciell uppfattning av förhållandet mellan ekonomi och politik (eller mer exakt klassmedvetandets betydelse inom politiken) under den ”kapitalistiska nedgångens epok”. Detta förhållande ses enbart i termer av ett enkelt orsakssammanhang eller, som Denise Avenas uttrycker det i sin nyligen publicerade genomgång av Trotskijs marxism: ”Under imperialismen uttrycktes ekonomins dialektik direkt i politiken.” Eller: ”Politiken är ett direkt uttryck för de internationella ekonomiska och samhälleliga motsättningarna.”¹⁰ Ur detta härleds i sin tur kopplingen mellan ekonomiska kriser och revolutionära uppsving.¹¹ Och eftersom den imperialistiska epoken kännetecknas av att kapitalismens förmåga att utveckla produktivkrafterna är uttömd, så drabbas systemet periodvis av våldsamma ekonomiska kriser som, med Mandels ord, ”periodiskt måste frammana sådana revolutionära kriser”.¹²

Här har vi ytterligare en vision av hur massornas rörelser återspeglar en explosion av motsättningar på den ekonomiska nivån: ”I alla länder drivs proletariatet av en djup oro. De mångmiljonhövdade massorna slår gång på gång in på revolutionens väg.” Varför? Därför att... ”Massornas inriktning bestäms för det första av den ruttnande kapitalismens objektiva villkor...”¹³

Det är i detta schema vi kan hitta ett av de två typiska uttrycken för den trotskistiska voluntarismen — avantgardismen, dvs en överskattning av klassmedvetandets nivå och av det skede man nått i kampen, och en undervärdering av hur stort område som arbetarklassen och dess allierade ännu måste erövra.¹⁴ Den andra beståndsdel i den trotskistiska voluntarismen är naturligtvis ledarskapsfixeringen (leadership reductionism) (”Mänsklighetens historiska kris reduceras till det revolutionära ledarskapets kris.”). Denna beståndsdel utgör det nödvändiga villkoret för Trotskijs determinism, ty den ekonomiska och politiska orsakskedjan är diskontinuerlig pga. tid (”Politiken betraktad som en historisk masstyrka ligger alltid efter ekonomin¹⁵) och hinder (”Det viktigaste hindret för den förrevolutionära situationens omvandling

⁸ *The Third International After Lenin*, sid 81-82, Pathfinder Press, 1970. [sv. övers: [Tredje internationalen efter Lenin](#)]

⁹ Hursomhelst gjordes detta uttalande innan majoriteten av de sk ”revolutionära situationerna” uppträdde.

¹⁰ *International*, vol 3, nr 3, sid 47. [[Trotskijs ekonomiska och politiska tänkande](#)]

¹¹ Jag kan inte här gå igenom den ekonomiska analys som ligger bakom Trotskijs uppfattning av epoken. För en bra kritik se Hodgsons bok.

¹² *Om leninismen*, Röda Häften 10, Partisan, Halmstad 1971, sid 24. Jag måste tacka Ali och Blackburn för att de fäste min uppmärksamhet på denna text. En förnyad läsning av den klargjorde i mycket min kritik av trotskismen. [[Om leninismen](#)]

¹³ Trotskij (red.): *Övergångsprogrammet*, Röda Rummet Stockholm 1977, sid 26-27. [[Övergångsprogrammet](#)]

¹⁴ Utan att närmare precisera medger Ali och Blackburn att ”trotskister och t o m Trotskij själv (sic) ibland har gjort sig skyldiga till avantgardistiska misstag, som missbedömde massornas beredvillighet att kämpa mot den borgerliga samhällsordningen.” Vi måste ta upp två saker här: för det första ges ingen förklaring till dessa misstag, utöver en underförstådd subjektivism; och för det andra är inte sådana misstag tillfälliga. Långt därifrån, de är snarare regel än undantag i trotskismens historia. Om denna senare punkt, se M. Johnstone, *Trotsky and World Revolution*. Kanske skulle Ali och Blackburn vilja kommentera den analys som finns i denna bok.

¹⁵ Citerat i Avenas, op. cit., sid 44

till en revolutionär är det proletära ledarskapets opportunistiska karaktär.”¹⁶ Ledarskapets (det ”Revolutionära Partiets”) roll är således att gottgöra eftersläpningen och rensa undan hindren. Låt oss ta frågan om det politiska medvetandet, och jämföra dess utvecklingsstadier med att klättra uppför en stege.

I det trotskistiska schemat tvingas massorna av ekonomiska orsaker att ibland klättra högst upp på stegen (en ”revolutionär situation”). I samma anda erinrar sig Mandel Trotskij liknelse med ånga (massornas revolutionära rörelse) och en pistong (partiet). Pistongen komprimerar ångan i det avgörande ögonblicket.¹⁷ Det är inte underligt att frågan om partiet för Trotskij var ”frågornas fråga”.¹⁸ Det är sålunda uppenbart att Trotskij ekonomiska determinism leder fram till en politisk problematik som bestäms av föreställningen om att förbereda för revolutionen. Den viktigaste aspekten på denna problematik är att smida revolutionens instrument, partiet.

Det är givet att detta schema innehåller vissa korn av sanning. Kapitalismen skakas verkligen periodvis av ekonomiska, sociala och politiska kriser, reformistiska ledare hindrar verkligen den revolutionära processen, och ett revolutionärt ledarskap är verkligen livsviktigt. Det inskränkta innehållet i de ramar inom vilka sådana problem ställs försvårar emellertid analyserandet istället för att underlätta det, förvränger istället för att klargöra. I denna modell finns det exempelvis ingen plats för uppfattningen av ideologin som en förmedlande nivå (för att ta ett exempel) mellan ekonomin och politiken. Detta är ingen akademisk fråga, ty utan denna uppfattning förvrängs analysen av kriserna i det kapitalistiska samhället, och revolutionärer som står inför uppgiften att utveckla lämpliga metoder för sitt politiska ingripande avvärjas. Uppfattningen att revolutionära situationer uppstår automatiskt ur de objektiva förhållandena förhindrar att man överväger hur man skapar en revolutionär situation, med andra ord problemet med en strategi för förberedandet av en revolution istället för en strategi för att förbereda för en revolution. En politisk konsekvens av det senare är att man dömer revolutionärer till evig opposition inom kapitalismen.

Gramsci och Trotskij

Beväpnade med denna preliminära genomgång av den teoretiska bakgrunden (backdrop) till trotskisternas teoretiska tradition kan vi nu gå vidare till huvudfrågorna. (get down to cases). Ali och Blackburn protesterar mot att jag ställer Gramsci och Trotskij mot varandra, och efter att de betonat svårigheterna med att bedöma de två, så fortsätter de med att antyda att det i deras politiska tänkande finns en viktig gemensam ståndpunkt som jag anklagas för att ignorera. Givetvis finns det problem med att bedöma Gramsci och Trotskij, främst vad gäller den förre. Men oavsett hur ”komprimerade och kryptiska” Gramscis skrifter än är, så finns det en punkt där de är glasklara och där alla kommentatorer är överens: Gramsci bröt definitivt med den Andra och Tredje Internationalens deterministiska marxism. Som vi anmärkt ovan gjorde inte Trotskij detta brott; han bytte bara ut den passiva Andra Internationalens deterministiska koordinater mot sin egen katastrofism inom den Tredje Internationalens tradition. Det är denna ravin som skiljer Gramsci från Trotskij. Vi kan illustrera detta genom att titta på vilken roll de ekonomiska kriserna har i de bägges strategiska tänkande. För Gramsci skapade de ekonomiska kriserna en ”mer gynnsam grund” för det revolutionära ingripandet. Som vi har sett spelar de för Trotskij rollen av att ge den avgörande grunden för ett revolutionärt

¹⁶ *Övergångsprogrammet*, sid 26.

¹⁷ Op. cit., sid 25. Man undrar emellertid hur ”vattnet” ska fås att koka?

¹⁸ *Leon Trotsky on Britain*, Pathfinder Press, 1973, sid 162.

ingripande, ja i själva verket har Trotskijs strategiska tänkande ingen lösning om denna grund inte finns. Skillnaden är ingen slump. Den uppstår ur Gramscis brott med den ekonomiska determinismen, ett brott som öppnade vägen för hans undersökningar av de strukturer i det kapitalistiska samhället som dämpar effekterna från ekonomiska störningar i form av kriser och liknande.¹⁹

Men vad med Gramscis och Trotskijs gemensamma ståndpunkt? Enligt Ali och Blackburn ”anser bägge, att ett avgörande kännetecknande drag hos regeringarna i de borgerliga-demokratiska staterna är att de grundas på massornas samtycke...”²⁰ Javisst. Men att säga det är inte att säga speciellt mycket, ty det är svårt att hitta någon ledande figur i den internationella revolutionära rörelsens historia som inte godtar denna självklara sanning. Den avgörande uppgiften är att återfinna de mekanismer som skapar detta samtycke, och därigenom möjliggöra utarbetandet av en strategi med vilken man kan bryta detta samtycke till den kapitalistiska ordningen, upprätta samtycke till en ny ordning, och på grundval av detta skapa en arbetarmakt som är tillräckligt stark att genomföra den revolutionära processen. I förhållande till detta antyder Ali och Blackburn att Gramsci och Trotskij kompletterar varandra, att den ene koncentrerar sig på den ideologiska och kulturella reproduktionen av samtycke, och att den andre koncentrerar sig på vilka politiska uttrycksformer detta samtycke får i de borgerligt-demokratiska staterna. För Trotskij är den viktigaste ”politiska formen” den roll som de reformistiska partierna har i att hålla arbetarklassen i schack. I sanning är detta kompletterande mer synbart än verkligt, ty Trotskijs intresse för socialdemokratins roll tillkommer ett helt annat objekt än Gramsci — dvs inte en mekanism för samtycke, utan ett hinder i revolutionens väg. Även om Trotskij kanske kan förse oss med ”väsentliga insikter” i det borgerligt-demokratiska systemets funktionssätt, så finns det sålunda i hans tänkande en anmärkningsvärd brist på försök att utnämna det till ett bestämt analysobjekt. Varje sökande efter detta i hans samlade verk om de viktigaste borgerliga demokratierna²¹ kommer att vara förgäves.

En noggrann genomläsning av dessa verk avslöjar varför så är fallet. Trotskijs analytiska objekt i alla dessa skrifter är konjunkturen, vare sig det är i Frankrike 1936, Storbritannien under generalstrejken /1926/ eller Tyskland under förspelet till fascismen. Vid alla dessa tillfällen karaktäriseras konjunkturen som revolutionär eller förrevolutionär. Vad som händer är att det borgerligt-demokratiska systemet som analysobjekt löses upp i en analys av konjunkturen, ända tills dess att allt som finns kvar är en aspekt på detta system, nämligen de socialdemokratiska ledarnas roll. Vilket leder mig till den allmänna poängen att den trotskis-

¹⁹ En viktig svaghet i Perry Andersons essä om Gramsci i *NLR* 100 är att den inte noterar den betydande teoretiska skillnaden mellan Gramsci och den tradition som Komintern representerar. Detta leder honom till den märkliga slutsatsen att Gramscis utvecklande av en mycket mer omfattande hegemoniteori var en funktion av ”det ’otillgängliga’ (desituated) sättet att skriva, som var typiskt för många av Gramscis fängelsebrev” (sid 20), medan i själva verket grunden till Gramscis framsteg och Kominterns begränsningar var teoretisk. En annan konsekvens av denna miss i Andersons text är att han blandar ihop ord och begrepp, t ex vad gäller ”enhetsfronten”, ett ord som både Gramsci och Trotskij använder, men vars teoretiska bakgrund klargör att de talar om två olika begrepp — åtminstone om vi talar om det Gramsci skriver i sina anteckningsböcker från fängelset.

²⁰ Det finns en liten felaktighet här, ty för Gramsci grundades den dominerande klassens ”styre” på samtycke — ett mycket vidare begrepp än regeringsbegreppet.

²¹ Se *Leon Trotsky on Britain, The Struggle Against Fascism in Germany* och *Whither France*. Även *The First Five Years of the Communist International* och *The Third International After Lenin*. Betecknande nog har ingen av representanterna för åsikten att Trotskij är den borgerliga demokratins teoretiker — Blackburn och Ali, Anderson, Geras — lagt fram några textavsnitt som stöder deras påstående. De citat de har uppådat består till största delen av stycken som ryckts ur sitt sammanhang, tagits från ställen där Trotskij behandlar ett helt annat ämne.

tiska politiska traditionen är förutbestämd av kopplingen epok-konjunktur; med andra ord betraktas epoken som en rad revolutionära konjunkturer, och den politiska analysens objekt är dessa konjunkturer och de olika sätten att ingripa i dem. Här utelämnas varje begrepp om strategin — kopplingen mellan epoken och konjunkturen och mellan konjunkturerna själva. Vad menar vi med det? Just en beskrivning av de strategiska problemen med att gripa makten och genomföra en övergång till socialismen i t ex utvecklade kapitalistiska samhällen av borgerligt-demokratisk typ. För att kunna göra en sådan beskrivning krävs det en ändamålsenlig analys, en analys som skiljer sig från den man använder när man analyserar konjunkturen, och som t ex frågar om karaktären på den härskande klassens makt, etc. Utan den blir man inte bara utan strategi, man blir också utan en verklig kunskap om hur man ska ingripa i en speciell konjunktur, och hur man ska koppla dessa ingripanden till en strategisk linje. Man hamnar, som i fallet IMG, i att hoppa från konjunkturrellt läge till konjunkturrellt läge, än studentavantgardism, än det ”nya” tänkandet, än generalstrejk, och slutligen den nuvarande ståndpunkten, en klasskampstendens i arbetarrörelsen. Vart går IMG? Oavsett vilken kritik man kan rikta mot Kommunistpartiets linje under senare år, så har den åtminstone förtjänsten att vara konsekvent — en konsekvens som grundas på det faktum att det har en strategi.

Denna sista bedömning av den trotskistiska politiken gäller inte Gramsci. Till skillnad från Trotskij var Gramsci en genuin strateg, och i hans verk kan vi urskilja delar till en strategisk linje som passar förhållandena i de utvecklade kapitalistiska samhällena. I min första artikel försökte jag inte lägga beslag på Gramscis politiska arv — hur skulle jag kunna det, när det först måste slås fast — utan jag försökte ställa vissa av hans strategiska idéer (ställningskrig, mothegegoni, nationell väg) mot de trotskistiska uppfattningarna, och visa de förras överlägsenhet över de senare. Som Perry Anderson nyligen har pekat på, så betraktar varken Gramsci eller Trotskij det borgerligt-demokratiska systemet som en ”ideologisk grundsten (linchpin) for, kapitalismen i väst”.²² Ali och Blackburn reser också denna fråga och anmärker att den saknas i min artikel, och argumenterar utifrån det att artikelns metod ”förnekar de verkliga problemen för den marxistiska strategin i en borgerlig demokrati”. Utelämnandet var delvis resultatet av det faktum att min kritik aldrig var ämnad att vara mer än en delkritik²³, och delvis var det en konsekvens av vad jag behandlade, dvs trotskismen, som vi har sett också är skyldig till detta utelämnande. En ledtråd till min metod i denna fråga finns i Alis och Blackburns egen benämning av mig som ”i grunden ortodox”. För vad är *The British Road to Socialism* om inte ett försök att tackla problemet med en revolutionär strategi i en utvecklad borgerlig demokrati? Långt ifrån att representera en ”kulturreformism” (enligt min åsikt är den inte tillräckligt kulturell), så grundas *British Roads* åsikter på statsmakten och problemen att gripa statsmakten inom borgerligt-demokratiska ramar. I denna mening är *British Roads* enande begrepp om en ”fredlig väg till socialismen” mycket betydelsefullt. Det är lärorikt att jämföra Kommunistpartiets metod med Blackburns och Alis.

²² Op. cit., sid 28. Ali och Blackburn ifrågasätter att jag tillskriver de ideologiska/kulturella strukturerna den viktigaste rollen i att upprätthålla den härskande klassens makt. Så länge vi innefattar den borgerliga demokratin som en av dessa strukturer, om än en speciell variant, så tycker jag att denna utnämning är helt rättfärdigad. Dessutom är inte ideologin och kulturen, som de påstår, ett ”icke förankrat område”, utan de är totade i den verkliga praktikens och institutionernas verklighet.

²³ I själva verket innehöll det första utkastet till artikeln, som var dubbelt så lång som den som publicerades, en betydande del om frågan om staten.

Borgerlig demokrati och proletär revolution

I grund och botten är den strategi som skisseras i *British Road* en strategi för att erövra de borgerligt-demokratiska domänerna; en strategi för att arbetarklassen och dess allierade själva ska tillägna sig det borgerligt-demokratiska systemet. Strategins instrument är systemets egen svärmare (petard) — demokratin. Därav följer exempelvis uppfattningen om att demokratiskt omforma Parlamentet till en institution för arbetarmakten. Denna strategi innehåller också en strategi för att ta itu med staten²⁴, ty uppfattningen om ett demokratiskt omformande omfattar många av dess nyckelsektorer — t ex statsförvaltningen. I viss mening avses med detta att införliva de delar av staten som är tillgängliga för det²⁵ i det borgerligt-demokratiska systemet, som självt är säte för arbetarklassens masskamp för demokratisering. Dessutom skapar en sådan strategi förutsättningar för en framgångsrik hegemonisk kamp — vars betydelse Blackburn och Ali medger — på samhällets (civil society) område, ty, som Anderson argumenterar, den borgerliga demokratin är ”den formella ramen för den härskande klassens samtliga andra ideologiska mekanismer. Den tjänar som en allmän kod för varje speciellt meddelande som sänds någon annanstans”.²⁶ Långt ifrån att, som Blackburn och Ali påstår, förespråka ett självtillräckligt hegemoniskt projekt som gör den ”revolutionära politiken” onödig, så argumenterar jag för en strategi som kan ena den politiska och ideologiska kampen.

Så vitt jag kan förstå är Alis och Blackburns alternativ till det ovanstående detta: Den borgerliga demokratin innehåller element av proletär demokrati. Revolutionärernas uppgift är att förhindra att dessa element införlivas i systemet, och att på dem bygga och skapa en motdemokratisk attraktionspol utifrån vilken ett angrepp mot statsmakten kan inledas. Instrumenten för denna politik är de som utvecklades av Kominterns fyra första kongresser, Trotskij och den Fjärde Internationalen, nämligen övergångskrav, enhetsfronten, övergångsprogrammet, arbetarregeringar, etc. Taktiska utflykter till den borgerliga demokratis område (t ex revolutionära valageranden) är en del av denna metod.

Detta argument, som upprepas av Perry Anderson i *New Left Review*, innehåller ett antal missuppfattningar. För det första finns det en missuppfattning av den borgerliga demokratis karaktär, vilket visar sig i uppfattningen om att det finns zoner av proletär demokrati hängande inom det borgerligt-demokratiska systemet. Den borgerliga demokratin försöker inte införliva arbetarklassens demokratiska institutioner, eftersom dessa institutioner ändå är integrerade i den. Den borgerliga demokratin föddes i själva verket ur arbetarklassens kamp för politisk frihet; den är demokratisk just pga att denna kamp åtminstone delvis förverkligade de stora borgerliga revolutionernas ideal. Det demokratiska i det borgerliga systemet (val, yttrandefrihet, etc) står inte i motsättning till den proletära demokratin, utan det är (delvis) detsamma som den, trots att det kan vara begränsat och förvrängt. Dessutom är inte den borgerliga demokratin bara en kuliss bakom vilken den härskande klassens verkliga makt ligger och lurar, utan den är, inom sina egna ramar, en verklighet genom vilken arbetarklassen har kunnat utöva sitt inflytande och skaffa sig betydande eftergifter. Vidare har arbetarklassen kunnat legitimera sig själv som en politisk faktor i hela befolkningens ögon. Det verkliga

²⁴ Staten definieras här som de väpnade styrkorna, polisväsendet, rättsväsendet och den permanenta statsförvaltningen. Det är ingen mening att, som Perry Anderson, blanda in den borgerliga demokratis system (den valda regeringen, de politiska partierna, systemet av borgerliga institutioner, valsyste-met) i statsbegreppet. Att göra det är att göra samma misstag som Anderson kritiserar, nämligen avskaffa skillnaden mellan staten och samhället (civil society) genom att definiera den förra som alla de institutioner som behövs för att den härskande klassens makt ska upprätthållas

²⁵ De delar som inte är tillgängliga (t ex den hemliga polisen) måste bokstavligen talat ”krossas”.

²⁶ Op. cit., sid 28

hotet mot arbetarklassen är inte en härsarklasstrategi som går ut på att införliva, utan det är en strategi som går ut på att bryta ner de demokratiska rättigheter som arbetarklassen under årtionden har kämpat för att få. Det strategiska resultatet av det ovanstående är inte att man ska störta den borgerliga demokratin och ersätta den med en ”proletär demokrati”, utan att arbetarklassen ska erövra den borgerliga demokratin och göra om den till sin egen demokrati — att omvandla den borgerliga demokratin till en socialistisk demokrati.

För det andra kan inte projektet med en självständig proletär demokrati ta itu med det borgerligt-demokratiska systemets oerhörda styrka, speciellt vad gäller dess legitimerande funktion visavi mellanskikten — en del av befolkningen som arbetarklassen måste vinna till sin sida om den ska få tillräcklig styrka för att ta itu med den härskande klassens sista försvarslinje, statens våldsapparat.²⁷ Att avsvära sig en verklig drabbning med den härskande klassen på den borgerliga demokratin domäner är att överlämna ett väldigt vapen i den härskande klassens händer.

För det tredje tas det underförstått för givet att ett antagande av den borgerliga demokratin mantel betyder att man blir dess fånge. Ofta åberopas exemplet Chile som stöd för detta argument. Det missar dock den avgörande punkten att arbetarklassen redan är den borgerliga demokratin fånge; vad som krävs är en strategi som gör det möjligt för arbetarklassen att bryta sina bojor. Fördelen med en strategi för en inre demokratisk omvandling är att den prövar den borgerliga demokratin och avslöjar dess begränsningar. Under denna process skapas de förhållanden som möjliggör ett överskridande av dessa begränsningar. Problemet med att ställa den proletära demokratin mot den borgerliga demokratin är att det inte ger någon lösning på problemet hur man ska kunna gå utöver den propagandistiska nivån, utom att säga att erfarenheterna kommer att lära massorna att den ena är överlägsen den andra. Men vilken sorts erfarenhet är nödvändig för att det ska äga rum? Med tanke på hur hårt integrerad arbetarklassen är i systemet, så är den enda möjliga erfarenheten just den att kämpa för demokrati på själva den borgerliga demokratin domäner.²⁸

Såvida man inte tror att omständigheterna kommer att slita loss massorna från det borgerligt-demokratiska systemet, och därmed lägga grunden för en verklig erfarenhet av proletär demokrati. Vilket för mig till min fjärde punkt, som handlar om den föreslagna förmedlingen av denna plan om proletär demokrati. Angående detta kan jag bara upprepa att Trotskijs taktiska ordinationer, som t ex enhetsfronten och övergångskraven, uppstår ur en ekonomiskt deterministisk katastrofmodell av den kapitalistiska samhällsordningens struktur och dynamik, och det är från detta de härleder sin betydelse och sitt sammanhang.

Låt oss ta exemplet med övergångskrav. En genomläsning av Mandels *Om leninismen* klagör

---

²⁷ Givetvis är alltid våldsapparaten ett verktyg i den härskande klassens vapenarsenal. I en kapitalistisk demokrati blir den emellertid ett dominerande element bara vid speciella tillfällen; och dessutom är det inte oundvikligt att den kommer att bli det, även om det är troligt att så blir fallet. Kommunistpartiets uppfattning om en övergång till socialismen utan ett inbördeskrig förnekar inte uppfattningen att våldet blir dominerande under de sista stadierna i den revolutionära processen, men den för verkligen fram tanken att de folkliga krafterna kan stoppa den härskande klassens försök att använda sin våldsapparat.

²⁸ Även om den primära uppfattningen här är att arbetarmakten kommer att uttryckas genom de existerande institutionerna (dvs parlamentet), så utesluter det inte att det utvecklas nya former av arbetarmakt, t o m av sovjettyp. I själva verket anser jag att detta borde vara en del av strategin. Att använda de existerande institutionerna och att utveckla nya, från det borgerligt-demokratiska systemet självständiga arbetarklass-institutioner borde ses som komplement till varann snarare än som något oförenligt. Ett problem i *The British Road to Socialism* är att medan den helt riktigt förkastar en mekanisk tillämpning av den ryska revolutionära processen, så tenderar den att kasta ut även de delar som är giltiga i den brittiska situationen.

att övergångskravens funktion i första hand är att förena det revolutionära partiet med de avancerade arbetarna under förberedelsestadiet till den revolutionära situationen, och för det andra att förena partiet /de avancerade arbetarna med arbetarklassen under den revolutionära situationen. Alltihopa helt följdriktigt så länge man godtar den dubbla uppfattningen om att bygga partiet/ förbereda för revolutionen och dess vidhängande katastrofvision.²⁹

Slutsats.

Jag vill sluta med en positiv anmärkning. Min bedömning av den trotskistiska teoretiska och politiska traditionen är negativ, även om detta inte på något sätt nedvärderar den historiska uppgift Trotskij gjorde genom att organisera Oktoberupproret och grunda den Röda Armén, och inte heller förringar det de mycket positiva bidrag som trotskistiska militanter givit till kampen för socialismen både förr och nu. Det står emellertid också helt klart för mig att det inom den trotskistiska rörelsen finns en framåtsträvande trend som verkligen försöker komma underfund med den socialistiska revolutionens historiska problem i Västeuropa. Alis och Blackburns svar tyder på att de är en del av denna trend. Vi kan peka på deras erkännande av Gramscis betydelse och av betydelsen av att revolutionärer ingriper ideologiskt och kulturellt i samhället, och vidare på de uttryck detta fått i IMG:s praktik i kvinnorörelsen och i de nyligen genomförda *Red Weekly*-seminarierna om massmedia. Problemet är att analytiska och praktiska fördelar som dessa förstörs av försöken att kombinera dem med en oförenlig teoretisk och politisk tradition. Som ett resultat av detta får sådana fördelar en splittrad karaktär, de integreras inte i den politiska huvudlinjen, hamnar utanför den och som ytterligare en konsekvens blir de ineffektiva. Förr eller senare kommer de kritiska tendenserna inom trotskismen att tvingas att ta itu med sin rörelses arv.

---

²⁹ Utan tvivel kommer man att här åberopa auktoriteten hos ”Kominterns fyra första kongresser”. Auktoritet är emellertid inga bevis, och kritiken är giltig tills dess någon visat motsatsen, och det oavsett om det är Trotskij, Komintern eller någon annan som försvarat denna ståndpunkt. Inom sina ramar är emellertid detta åberopande legitimt. För Komintern hade liksom Trotskij en uttalad ekonomisk determinism och katastrofism. Detta gäller även under en period efter det att Trotskij lämnat Kominterns led. Ett intressant exempel på detta är den s k ”Tredje perioden”. Det antas i vanliga fall att skillnaden mellan Trotskij och Komintern aldrig var så stor som under den Tredje perioden. På många sätt var detta också fallet, men i ett viktigt avseende sammanföll deras ståndpunkter, nämligen i Trotskij acceptering av uppfattningen om en tredje period, en period av intensiva kapitalistiska ekonomiska kriser som skulle åtföljas av mäktiga revolutionära uppsving av samma kaliber som de som följde på det 1:a världskriget. Trotskij meningsskiljaktigheter med Komintern gällde den taktik som skulle användas under denna period — som det visade sig skulle bli en meningsskiljaktighet av historiska proportioner, åtminstone i fallet Tyskland. I och med Kominterns sjunde kongress ser vi emellertid hur man påbörjar ett brott med den ekonomiska determinismen och katastrofismen. (Denna punkt utvecklas i en essä av mig, *The Communist Movement: Past and Present*, som ska publiceras av partiets Historiegrupp.) Trotskij gjorde aldrig detta brott, och hittills har inte heller hans efterföljare gjort det.

Robin Blackburn: Vad är den demokratiska vägen till socialism?

I sitt genmäle har Geoff Roberts använt sig av en gammal metod. Hans ursprungliga kritik av IMG sökte fastställa ett samband mellan IMG:s taktik de senaste åren, den allmänna inriktningen Fjärde Internationalens Förenade Sekretariat haft under sjuttioalet, och trotskismens teoretiska tradition. I vårt svar försvarade vi den allmänna bakomliggande politiska analysen och den strategiska inriktningen som Fjärde Internationalens Förenade Sekretariat och dess brittiska sektion stått för under den senaste perioden. Vi försökte också vederlägga den ytliga motsättningen mellan Gramsci och Trotskij, och dra uppmärksamhet till Trotskijs bidrag till utarbetandet av en revolutionär strategi för de utvecklade borgerliga demokratierna.

Roberts har nu valt att nästan enbart koncentrera sig på en allmän kritik av den ”ekonomiska determinismen” som påstås förvrida Trotskijs tänkande, till vilken han fogar några oöverlagda funderingar kring det tidigare försummade ämnet om borgerlig demokrati. Vi är inte alls ovilliga att inlåta oss i en diskussion med Roberts om de senare frågorna, men vi invänder mot hans sätt att framställa dem — en metod som innebär att en debatt om revolutionär strategi förs i någon abstrakt sfär över och bakom historia och politik. Självfallet är vi glada över att Roberts inte hemfallit åt småaktigt poängplockande, eller att blåsa upp varje liten händelse eller tillfällighet till historisk betydelse, på ett sätt som ibland tillåts passera som polemik inom vänstern. Men att vägra att överhuvudtaget engagera sig i den politiska konjunkturen i Europa de senaste tio åren — den skenbara utgångspunkten för denna debatt är helt enkelt *en undanflykt*. Roberts har valt att inte bemöta vårt försvar av Fjärde Internationalens allmänna inriktning detta decennium; att inte svara på vår specifika kritik av CPGB: att inte kommentera vårt argument om den proletära demokratins avgörande betydelse.

Den strategiska anpassningen till borgerlig demokrati som nu är uppenbar inom den europeiska kommunismen förutsätter uppenbarligen en vägran att analysera den explosiva dynamiken i den borgerliga ordningens kris — en kris som kommer att skärpas genom kommunistpartiernas tillträde till regeringsmakten. Istället för att beslutsamt förlägga sin analys till klasskampens och den kapitalistiska krisens område bygger Roberts en icke-historisk modell av borgerlig demokrati som fredligt växer över i socialism. De fromma ”demokratiska besvärjelserna” från *The British Road to Socialism* kommer synbarligen att räcka till för att ta makten ifrån en härskande klass som har tillägnat sig en lång erfarenhet av förtryck och sabotage av folkrörelser, ackompanjerat av provokation och demagogi.

Frågan om ekonomisk determinism

Den första delen av Roberts genmäle handlar om att fastställa att trotskismen är en typ av ekonomisk determinism; att förrevolutionära och revolutionära situationer enligt trotskister framkallas av kapitalismens ekonomiska motsättningar, och att de uppfattar det revolutionära avantgardets uppgift vara att röja undan hindren för en socialistisk revolution och överbrygga ”eftersläpningar” i klassmedvetandet. Roberts sammanfattar allt detta i tämligen förenklade termer, men karikatyren har i varje fall någon likhet med sitt objekt. I själva verket är vi glada som marxister att erkänna oss skyldiga till många av de anklagelser som Roberts riktat mot oss i detta avsnitt.

Låt oss först ta frågan om ”ekonomisk determinism”. Enligt Robert är en av Fjärde Internationalens huvudproblem att den delar den ekonomiska determinismen som förekom i Tredje Internationalen vilket i sin tur inte var något annat än ett eko av Andra Internationalens

ekonomiska determinism. Roberts säger inte det, men vi tror att vi rimligen kan påstå att roten till detta ”ekonomiskt-deterministiska” kätteri återfinns hos några av de inblandade i Första Internationalen — ja, faktiskt i Marx och Engels arbete som till stor del ägnades åt att undersöka hur den ekonomiska determinismen verkar i mänskliga samhällen. All vetenskaplig aktivitet måste ha som sitt mål att fastställa de bestämmande banden mellan olika typer av fenomen. Marx och Engels var intresserade av att kartlägga dynamiken i de på varandra följande produktionssätten och framförallt i det kapitalistiska produktionssättet. De sysslade med att fastställa de olika sätt på vilka motsättningarna i ett produktionssätt eller en samhällsformation kan utvecklas, och detta inbegriper *ideologins* och *politikens* roll i avgörandet av vilken av flera rivaliserande slutsatser som skulle segra och varför. Vi ämnar inte ge oss på en framställning av den marxistiska uppfattningen om de sätt på vilka den ekonomiska determinismen fungerar, eftersom det är ett omfattande ämne. Vi ifrågasätter emellertid starkt Roberts antydda antagande att all analys av formerna för ekonomisk determinism med nödvändighet är reduktionistiska eller att det medför en nedvärdering av ideologin eller politikens relativa autonomi.

Då han rättfärdigar sitt fördömande av den ”ekonomiska determinismen”, hänvisar Roberts till ”framväxten av nya och divergerande teorier” under det senaste decenniet och det gemensamma för dem: ”projektet för att frigöra marxismen från *ekonomisk determinism* — den form som har varit förhärskande genom största delen av dess historia”. Detta sätt att argumentera visar åtminstone klart vad det är han är *emot*, nämligen större delen av marxismens historia. Vad skall vi då ersätta den ekonomiska determinismen med? Tydligt förra decenniets ”nyhet och mångfald”; några citat ur Gramscis anteckningsböcker från fängelset; och det perspektiv Stalin och Dimitrov erbjöd på Kominterns sjunde kongress som (det försäkras vi om i not 29) markerade *början* till ett brott med den i övrigt förhärskande ”ekonomiska determinismen”.

Vi skall inte här göra en detaljerad undersökning av de nya talrika teorier som har brutit fram inom marxismen det senaste decenniet. Vi skulle då sannerligen inte förneka att en del värdefulla framsteg har gjorts, men det som har varit värdefullt kan absolut inte samlas under rubriken ”mot ekonomisk determinism”. Det har t ex gjorts en del betydande framsteg inom den marxistiska historieskrivningen — inklusive från medlemmar i CPGB. Men en del av det som har varit värdefullt hos dem är avslöjandet av den ekonomiska determinismen under kapitalismens epok med dess pågående klasskamp. Vad beträffar riktningarna inom marxistisk filosofi som åter har fått aktualitet under det senaste decenniet, har början till frigörelse från *stalinismen* varit det mest värdefulla. Tyvärr har denna frigörelse varit ofullständig. Som Sebastian Timpanaro har argumenterat i *Om materialismen* har den följts av inte så få eftergifter till gångbara varianter av borgerlig idealism (fenomenologi, strukturalism, osv). Och som Perry Andersson har argumenterat i *Considerations on Western Marxism*,* har den västerländska marxismen systematiskt försummat historien, politiken och ekonomin, vilket inte är ett sätt att slå fast en giltig kritik av den ”ekonomiska determinismen”.

Det verkar som om Roberts i första hand tänker på Louis Althusser och hans efterföljares arbeten när han talar om det senaste decenniets framsteg inom marxistiskt tänkande. I en del av Althusser arbeten finns det en materialistisk strävan efter att fastställa hierarkin av bestämningar och ”överbestämningar” i historien. Men Althusser arbete vilseledes i högsta grad av en ohistorisk kritik av stalinismen i ljuset av den kinesiska kulturrevolutionen. Den senare händelsen antogs möjliggöra frigörelsen från den Andra och den Tredje Internationals ekonomiska determinism. Den ledde direkt till en art av kulturell determinism i vilken de

---

* Svensk översättning: *Om den västerländska marxismen* (1984)

ideologiska apparaterna avgör samhällets karaktär; ”politiska revolutioner” kan äga rum inom utbildningssystemet; familjen är en central komponent i statsapparaten, och Sovjetunionen är ett kapitalistiskt land därför att det intellektuella arbetet antas dominera det manuella arbete.

Denna farliga serie teoretiska och politiska misstag var attraktiv för somliga helt enkelt därför att den tillät dem att likställa Stalin och Trotskij, och att undvika den förkrossande kritiken av det stalinistiska systemet som finns i *Den förrådada revolutionen*. Efter att kort ha antytt hur tvivelaktig och konstgjord vi anser Roberts alternativa teoretiska ståndpunkt är, skall vi nu vända oss till hans politiska kritik av Trotskij's ”katastrofism”.

Trotskij och epokens karaktär

Revolutionära marxister hävdar att augusti 1914 inledde en epok av krig och revolutioner. I mitten på tjugotalet framhöll Trotskij att kapitalismens stabilisering inte skulle vara för evigt, och att en ny och djupare kapitalistisk kris skulle föra med sig en kris för den borgerliga ordningen i Europa. Han förutsåg ”djupa och skarpa fluktuationer och plötsliga och ofta förekommande övergångar från en omedelbar förrevolutionär situation”. Händelserna i Österrike, Tyskland, Frankrike och Spanien skulle på olika sätt bekräfta detta perspektiv. Så länge som borgerligt demokratiska regimer överlevde kunde arbetarpartierna göra imponerande framsteg; den utbredda sociala misär som depressionen orsakade var otvivelaktigt ett historiskt villkor för denna radikaliserings. I tre av dessa stater gav arbetarrörelsens växande styrka upphov till en kontrarevolutionär borgerlig mobilisering som så småningom krossade arbetarpartierna; i Frankrike vilseledde och demoraliserade folkfronten arbetarrörelsen och bidrog till att bana väg för Petain.³⁰ Vi kan gå med på att Trotskij förde fram ett ”katastrofistiskt” synsätt i den bemärkelsen att han förutspådde att katastrofer skulle följa om kommunistpartierna inte grundligt reviderade sin strategi och taktik. Han hade rätt.

Eftersom Trotskij, som Roberts medger, var en ekonomisk determinist, kan vi vara säkra på att han inte skulle ha förutsett möjligheten av förestående förrevolutionära situationer till efterkrigsboomens Europa. Under mer än två decennier efter 1948 var ”tredje världen” skådeplatsen för krig och revolutioner. Som vi påpekat tidigare i vår ursprungliga kritik, har trotskister sökt analysera denna efterkrigets kapitalistiska boom; dess konsekvenser för arbetarklassen och de nya motsättningar som den gav upphov till, på det ideologiska och politiska såväl som det ekonomiska planet. Om kapitalismen i Västeuropa inte hade uppnått förnyad ekonomisk vitalitet utan hade fallit tillbaka i depression, skulle det med all säkerhet utlösts stormiga klasskamper. Men att erkänna efterkrigets stabilisering av kapitalismen innebär inte en underskattning av de avgörande händelser som möjliggjorde den; fascismens seger, nedbrytningen av den anti-kapitalistiska strömningen inom de europeiska motståndsrörelserna; det kalla kriget. Intill dess att efterkrigsstabiliseringen uppnåddes, motsvarades händelseförloppet av en syn på epoken som förutsatte ”djupa och skarpa fluktuationer och plötsliga och ofta förekommande övergångar från en direkt förrevolutionär situation” i många delar av den europeiska kontinenten. Utmattningen av efterkrigsboomen har än en gång börjat tvinga in den borgerliga ordningen i Europa i en utdragen period av fara och ovisshet. Ofta är det just de frågor som undveks eller förträngdes under perioden mellan 1945-48 som nu åter kommer till ytan; Spaniens, Greklands och Portugals öden, möjligheten av kommuniststyrda regeringar i Italien och Frankrike, alternativet till brittisk labourism, stalinismens härjningar i

---

³⁰ Vi kan uppenbarligen inte göra denna historiska dokumentation rättvisa här. Se Fernando Claudin [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#), 1980, Barrikaden/Röda Rummet och Ernest Mandel [Världsrevolution och fredlig samexistens](#), Stockholm, 1972.

den europeiska arbetarrörelsen, socialdemokratins korruption.

Politiska konjunkturer och försummelsen av ideologin

En refräng i Roberts artikel i *Marxism Today* var att Trotskij ersatte en konkret analys av det ”konkreta ögonblicket” med en katastrofistisk uppfattning om epoken. Denna inriktning på kritiken tycks ha övergivits. Nu får vi höra att Trotskij *faktiskt* analyserade många politiska konjunkturer, och att detta var hans misstag, eftersom han gjorde det utan att ta tillräcklig hänsyn till ideologins avgörande strukturella roll. Roberts förnekar uppenbarligen att studiet av specifika konjunkturer ofta måste föregås av en fullständig och adekvat strukturell analys. Detta beror inte enbart på att klasskampen är pressande och inte kan vänta på att alla de ideala villkoren för en analys skall finnas. Det beror också på att en ”konjunkturrell” analys eller ett ingripande som Marx *Artonde Brumaire*, Lenins *Radikalismen*, *kommunismens barnsjukdom* eller Trotskij's skrifter om Tyskland ofta visar sig vara en *nödvändig förberedelse* för en mera systematisk teori (av den kapitalistiska staten, parlamentarismen, fascismen o s v). Den historiska och praktiska *prövning* som en sådan analys med nödvändighet underordnas är ett villkor för teoretisk utveckling som inte kan mätas ens med de bästa generaliserande uttalanden utifrån en teoretisk och politisk ståndpunkt.

I hans hänförelse över ”kulturell” determinism, har Roberts än en gång lyckats undvika den besvärliga frågan om *historien*. Ändå kan vem som helst som läser *Resultat och framtidsutsikter* eller *Vart går Storbritannien?* se hur viktig den historiska utvecklingen var för Trotskij i fråga om att avgöra en given social formations ”specifika vikt” inom världsekonomin och världspolitiken, och att skapa den nationella kulturens förhärskande former. Det är förstås en ren myt att Trotskij inte lyckades befatta sig med ideologin och kulturens relativa autonomi. Under ryska förhållanden var han ofta engagerad med att framtona de positiva bidragen som de borgerliga kulturella traditionerna kunde ge den proletära revolutionen (t ex i *Vardagslivets problem* och *Litteratur och revolution*.) Men detta gjorde honom inte okänslig för den förtryckande och begränsade karaktären av de borgerliga kulturella formerna. Dessa aspekter av den borgerliga ideologin och kulturen är, självfallet, undantagslöst rotade i sociala och ekonomiska ojämlikhets- och dominansstrukturer. Bekämpandet av den borgerliga ideologin är på så vis oskiljaktig från en kamp mot själva källan och rötterna till den ideologin.

Sålunda tillmäter *Övergångsprogrammet* en viktig roll åt kampen mot kvinnans och de svartas förtryck, och i Den förrådade revolutionen fanns ett helt kapitel om återupprättelsen av borgerliga familjenormer i Sovjetunionen efter Stalin. Trotskij hade följande att säga om kampen för kvinnans rättigheter i Sovjetunionen:

”Att införa politisk jämlikhet mellan män och kvinnor och det var lätt. Nästa uppgift var mycket svårare — att införa jämlikhet mellan män och kvinnor inom industrin, på fabriker, verkstäder och inom fackföreningarna, på ett sådant sätt att männen inte skulle missgynna kvinnorna. Att uppnå verklig jämlikhet mellan män och kvinnor inom familjen är ett oerhört mycket svårare problem. Innan det kan ske måste alla våra familjeseder omvälvas. Ändå är det helt uppenbart att om det inte blir verklig jämlikhet mellan man och hustru i familjen, i normal mening såväl som i verkliga livet, så kan vi inte på allvar tala om jämlikhet i arbetet eller ens inom politiken. Så länge kvinnan är fastkedjad vid hushållsarbete, omvårdnad av familjen, matlagning och sömnadsarbete, då minskar hennes möjligheter att delta i samhällslivet och det politiska livet enormt.” (*Problems of Everyday Life*, London 1953, s 21).³¹

Den senaste framkomsten av en oberoende rörelse för kvinnans frigörelse har uppenbarligen

³¹ Trotskij, [Vardagslivets problem](#)

förändrat möjligheterna och villkoren för kampen mot kvinnans förtryck, och den har skapat en värdefull debatt angående dess former och drivkraft. Men det vore helt absurt att hävda att Trotskijs uppfattning av politik var djupt oförenlig med en sådan utveckling. I själva verket har Fjärde Internationalens sektioner haft långtgående interna diskussioner kring de frågor som väcks av kvinnorörelsen, med bildandet av kvinnliga kommittéer och alla medlemmars engagemang. På samma sätt har alla sektioner infört kvinnorörelsens grundläggande krav i sina program — kamraterna i Iran, Mexico och Portugal såväl som kamraterna i USA, England och Frankrike, där en stark kvinnorörelse har gjort detta lättare.

Medan Roberts hade en hel del att säga om Trotskijs försummelse av ideologins och kulturens roll i det borgerliga samhället i sin artikel, nämner han inte de specifika politiska mekanismerna som styr den borgerliga demokratin. I sitt genmäle söker han förgäves att gottgöra denna brist.

Folkets samtycke och ursprunget till den borgerliga demokratin

Geoff Roberts hävdar att det inte finns någonting nytt i Trotskijs anmärkningar angående folkets samtycke inom borgerligt demokratiska regimer. I så fall måste vi fråga varför det inte förekommit någon teoretisk eller historisk studie av denna fråga under decennier inom den ortodoxa kommunistiska rörelsen? Roberts tycks ha glömt den svarta skugga som stalinismen kastat över den marxistiska politiska teorin och de ortodoxa kommunistiska teoretikernas ovilja att ta ställning till den borgerliga demokratin i väst och förnekandet av den proletära demokratin i öst. Sålunda var källan till ”det nya tänkandet” som återfinns i *The British Road to Socialism* inte en analys av den kapitalistiska demokratin funktionssätt utan en tvivelaktig analogi från ”de östeuropeiska folkdemokratierna” (som James Klugmann påpekar i sin artikel om grunderna till *The British Road* i *Comment*, 5 februari 1977).

Roberts väcker tanken att inte bara regeringssystemet i en borgerlig demokratisk regim vilar på folkviljan, som Trotskij hävdade, utan att hela samhällsordningen vilar på folkviljan. Vi anser detta vara en förvirrad och vilseledande utformning eftersom den borgerliga demokratin är något mycket mera begränsat än vad detta skulle innebära. Som Norman Geras påpekat: ”Den borgerliga demokratin får folkets stöd inte genom att avslöja att de är undertryckta, utan genom att dölja detta från dem, precis som löneformen döljer deras exploatering. Den sätter upp en fasad (som emellertid inte endast är ett påhitt utan en verklig struktur med påtagliga effekter) av val, parlamentarisk lagstiftning och debatt, lika demokratiska rättigheter, o s v, bakom vilken statens centrala verkställande apparat och dess beröringspunkter/tillgång till kapitalistklassen fördunklas” (Norman Geras, *The Legacy of Rosa Luxemburg*, s 59). Samtidigt som Trotskij hävdade att regeringssystemet vilade på massornas stöd kunde han eftertryckligen förklara: ”Den som säger att privategendomen i England, Frankrike, USA och andra demokratiska länder har stöd i folkviljan är en lögnare. Ingen har någonsin frågat efter folkets samtycke.” (*Leon Trotskij On Britain*, s 72).³²

Att hävda att regeringssystemet — en verklig struktur med verkliga effekter — vilar på folkets stöd är inte att underskatta dess betydelse. För att kunna göra anspråk på detta folkets stöd, måste den borgerliga regimen tillåta viktiga demokratiska rättigheter, yttrande- och föreningsfrihet samt allmän rösträtt. Roberts har rätt när han påstår att arbetarrörelsen historiskt kämpat för dessa rättigheter och för den allmänna rösträtten — och att den gjorde det i stor utsträckning mot bourgeoisien. Men han har fel när han påstår att upprättandet av

³² Trotskij, [Vart går Storbritannien, del 1](#)

den borgerliga demokratin uteslutande eller till största delen var arbetarklassens verk. I verkligheten förekom det väldigt få proletära kampanjer för allmän rösträtt. I USA föregick införande av manlig rösträtt i Nordstaterna framväxten av en arbetarklass i modern mening. Som George Novack argumenterar i en värdefull historisk studie *Demokrati och revolution*, spelade småborgarskapet och hantverkarna i städerna en viktig roll i den demokratiska agitationen — och i vissa fall spelade slavägare som Jeffersson och Jackson en avgörande roll. I England besegrades en bred folkrörelse för allmän rösträtt — chartismen — och en toryledare, Disraeli, utvidgade rösträtten väsentligt. I Frankrike upprättades den första stabila borgerliga demokratiska regimen efter det fransk-preussiska krigets nederlag och krossandet av Pariskommunen. Ett icke oliklart mönster följde i många av de europeiska staterna på 1900-talet efter de båda världskrigen. De första villkoren för spridningen av borgerligt demokratiska regimer grundlades säkerligen under de stora borgerliga revolutionerna. Men det skulle vara helt och hållet anakronistiskt att tillskriva arbetarklassen i någon modern mening dessa första frön till borgerlig demokrati. Senare har ”krig” och ”misslyckade revolutioner” inneburit väsentliga bidrag.

Roberts uppfattning av vidden och ursprunget till den borgerliga demokratin tvingar honom helt klart att betrakta den som i huvudsak en produkt av arbetarklassen och i princip förenlig med dess önskemål. Men om de borgerliga demokratiska institutionerna i regel har upprättats utan arbetarklassens direkta medverkan, och om deras funktion för det mesta utesluter effektiv kontroll över statsapparaten, då är bildandet av en arbetarregering på grundval av den borgerliga demokratin ett mycket farligare och mera explosivt företag än vad Roberts är beredd att medge.

Arbetarregeringen och det revolutionära ledarskapet

British Roads strategi har en vision av hur det upprättas en regering bestående av arbetarpartier och med ett program för en övergång till socialismen inom den parlamentariska regimen. En sådan uppfattning är i grund och botten samma uppfattning som Vänsterunionens i Frankrike eller Unidad Populares i Chile; det är dock något annat än det italienska Kommunistpartiets ”Historiska kompromiss”, som uppmanar till en koalition med ett stort borgerligt parti. Medan den historiska kompromissen — om den kan fullföljas — inbegriper Kommunisterna i det italienska borgerliga samhällets förfall och repressiva återgång (repressive involution), så framkallar bildandet av en arbetarregering i ”svag” mening utomparlamentariska mobiliseringar av samhällets samtliga skikt.

Under normala förhållanden har regeringar som bildats på den borgerliga demokratis område en avsevärd makt inom den ekonomiska och socialpolitiska sfären så länge den iakttar två avgörande tabun: att de inte uppmuntrar eller tillåter några grundläggande angrepp på privategendomen (exproprieringar, arbetarkontroll); och att de inte uppmuntrar eller tillåter att den borgerliga statens monopol på organiserat våld undergrävs (dvs arbetarmiliser, soldatråd, etc). En *svag* arbetarregering försöker att bit för bit plocka sönder bourgeoisins makt, och dess avgörande handlingar kommer uppifrån med regeringsauktoritetens hela ”kraft”. Detta framkallar oundvikligen en utomparlamentarisk mobilisering av bourgeoisin (ekonomiskt sabotage, polisprovokationer, militära konspirationer, demagogi i de olika medierna, manipulering av småbourgeoisin, etc). Varje historisk erfarenhet bekräftar de revolutionära marxisternas påstående att enbart en överlägsen utomparlamentarisk mobilisering av arbetarklassen och dess allierade kan stoppa ett sådant hot och krossa kontrarevolutionen innan den krossar både den organiserade arbetarrörelsen och arbetarregeringen. En ”stark” arbetarregering skulle föregripa de borgerliga mobiliseringarna och utnyttja dem till att genomdriva mer omfattande

exproprierings- och demokratiseringsåtgärder, som garanteras och genomförs underifrån genom att det bildas revolutionära kommittéer och miliser.

Oavsett typ av arbetarregering, så kan det inte bli någon socialistisk revolution utan detta kvalitativa brott, där den borgerliga förtryckarapparaten upplösas och arbetarnas maktorgan skaffar sig det fullständiga herraväldet. I relativt underutvecklade länder kan den socialistiska övergången genomföras av arbetar- och bonderegeringar som inte direkt grundas på politiska organ av sovjettyp (se t ex Kuba, Vietnam). Men i en utvecklad borgerlig demokrati kan endast en fullständig utveckling av den *proletära demokratin* frigöra all den energi som krävs för att krossa en mer utvecklad motståndares sociala makt. Den ”demokratiska vågen” till socialismen är inte, med Roberts besynnerliga och avslöjande ord, ”att arbetarklassen och dess allierade själva ska tillägna sig det borgerligt-demokratiska systemet”, utan undertryckandet av alla de begränsningar och inskränkningar som den borgerliga regimen påtvingar massorna under ett proletärt uppror.

På ett ställe i sitt genmäle (not 28) gör Roberts själv en kritisk kommentar till *The British Road to Socialism*, en kommentar som om den ska tas på allvar bara kan leda till att man förkastar ett av *British Roads* grundläggande ”strategiska” begrepp. Roberts skriver:

”Även om den primära uppfattningen här är att arbetarmakten kommer att uttryckas genom de existerande institutionerna (dvs parlamentet), så utesluter det inte att det utvecklas nya former av arbetarmakt, t o in av sovjettyp. I själva verket anser jag att detta borde vara en del av strategin. Att använda de existerande institutionerna, och att utveckla nya, från det borgerligt-demokratiska systemet självständiga arbetarklassinstitutioner borde ses som komplement till varann snarare än som något oförenligt. Ett problem i *The British Road to Socialism* är att medan den helt riktigt förkastar en mekanisk tillämpning av den ryska revolutionära processen, så tenderar den att kasta ut även de delar som är giltiga i den brittiska situationen.”

Det är minst sagt egendomligt att Roberts, som inledde sin kritik av trotskismen med att deklarerat sin trohet till *The British Road*, nu väljer att göra en sådan kommentar vid sidan av, bokstavligt talat i en *footnot*. Och utan tvivel är det betecknande att hans tveksamma, typiskt centriska anmärkning inte lyckas klargöra om de ”nya ... självständiga arbetarklassinstitutioner/na” kommer att få tillåtelse att hävda sitt herravälde över den borgerliga regimen i den version av *British Road* som skrivits om för att passa Roberts föreskrifter. En strategi som är inriktad på seger för arbetarnas maktorgan — vare sig det är i samband med en ”stark” eller ”svag” arbetarregering — kommer säkerligen att kräva ett revolutionärt ledarskap.

I motsats till vad Roberts uppenbarligen tror, så insisterade Gramsci alltid på det revolutionära ledarskapets roll i kampen för arbetarmakt. Gramscis centrala strategiska begrepp i ”Den moderna fursten”³³ är att arbetarråden måste smidas fram ur de exploaterades och förtrycktas spontana reaktion på den kapitalistiska krisen. Detta spontana massvar måste ”skolas, ledas och rensas från främmande förvanskningar”. Han mindes att arbetarrådsrörelsen i Turin ”gav massorna ett teoretiskt medvetande om att de var skapare av historiska och institutionella värden, att de var grundare av en Stat. Denna enhet mellan 'spontanitet' och 'medvetet ledarskap' eller 'disciplin' är just de underordnade klassernas verkliga politiska handling och inte bara ett äventyr av grupper som påstår sig företräda massorna.” I samma stycke utfärdar Gramsci en varning till alla de som, likt senare tidens Kommunistiska ledare i Chile, Italien eller Frankrike, på samma gång avvisar massornas spontanitet och behovet av arbetarnas maktorgan:

---

³³ [Den moderne Fursten](#).

”Att försumma, eller ännu värre förakta, s k spontana rörelser, dvs inte ge dem ett medvetet ledarskap eller höja dem till ett högre plan genom att föra in dem i politiken, kan ofta få oerhört allvarliga konsekvenser. Nästan alltid åtföljs en spontan rörelse bland de underordnade klasserna av en reaktionär rörelse inom den dominerande klassens högerflygel, och då av samma orsaker. En ekonomisk kris, exempelvis, skapar å ena sidan missnöje bland de underordnade klasserna och spontana massrörelser, och å andra sidan sammansvärjningar bland de reaktionära grupperna, som drar fördel av regeringens objektiva försvagning för att göra statskupsförsök. Bland orsakerna till kupperna måste man innefatta de ansvariga gruppernas misslyckande att ge de spontana revolterna ett medvetet ledarskap eller göra dem till en positiv faktor.”(*Prison Notebooks* [Brev från fängelset], sid 198-99)

Utan tvivel kommer Roberts att i denna Gramsci-text hitta oroande symptom på ekonomisk determinism, katastrofism och avantgardism. Han kommer också att märka att Gramsci inte anslöt sig till den skenbart superrevolutionära åsikten att det hegemoniska partiets uppgift, med Roberts ord, var ”förberedandet av en revolution i stället för en strategi för att förbereda för en revolution”. Gramsci förstod mycket väl att denna skenradikala uppfattning innebär att man försummar eller föraktar *massornas spontana skaparkraft*, och inbillar sig att hela den historiska processen kan övervakas och kontrolleras av ett allsmäktigt partihögkvarter.

Socialdemokratin och enhetsfronten.

I sin diskussion om trotskismen och den borgerliga demokratin misslyckas Roberts helt enkelt med att fatta de mest grundläggande punkterna. Även om inte Trotskij själv utarbetade en systematisk genomgång av den borgerliga demokratins funktionssätt, så finns det i hans verk ett antal viktiga insikter och lösenord. Sålunda är det helt fel att säga att han såg elementen av ”proletär demokrati” i det borgerliga samhället såsom varande helt och hållet utanför det politiska systemet. Likaså är det falskt att hävda att Trotskij ansåg att socialdemokratin endast och allena var ett *hinder* för den proletära revolutionen. I och med att Roberts inte lyckats förstå dessa frågor, så är han naturligtvis oförmögen att begripa den revolutionärt marxistiska uppfattningen om enhetsfronten, övergångskraven, eller arbetarregeringen, och han kommer slutligen fram till den absurda slutsatsen att Trotskij och Fjärde Internationals saknar ett *strategiskt* begrepp av den socialistiska revolutionen.

Låt oss erbjuda Roberts ännu en möjlighet att betänka vad Trotskij hade att säga om socialdemokratin och ”elementen av proletär demokrati” i det borgerliga samhället:

”I ett utvecklat kapitalistiskt samhälle, under en 'demokratisk' regim, stöder sig borgarklassen främst på de arbetande klasser, som hålls i schack av reformisterna. I sin mest utvecklade form når detta system sin höjdpunkt i Storbritannien under en Labouradministration såväl som under en Konservativ administration... Under loppet av många årtionden har arbetarna, genom att utnyttja och kämpa mot det borgerliga samhället, byggt upp sina egna proletärt demokratiska bålverk och baser: fackföreningarna, de politiska partierna, utbildningsförbund och idrottsföreningar, kooperativ, etc. Proletariatet kan inte gripa makten inom den borgerliga demokratins formella begränsningar, utan kan bara göra det genom att slå in på revolutionens väg: detta har bevisats både i teorin och praktiken. Och dessa bålverk av arbetardemokrati inom den borgerliga staten är helt oundgängliga för att kunna slå in på den revolutionära vägen.”(Trotskij, *The Struggle Against Fascism in Germany*, New York 1971, sid 158-59)³⁴

Som vi tidigare har visat, så såg förvisso inte Trotskij reformismen som den härskande klassens *enda* ideologiska vapen inom den borgerliga demokratin — nationalism, rasism, manschauvinism och många andra ideologier som frambringas av det borgerliga samhället är

³⁴ Trotskij, [Vad härnäst? Det tyska proletariatets ödesfrågor](#)

ytterst viktiga ideologiska uttryck/stöd för de kapitalistiska samhällsförhållandena. Men på den politiska nivån spelar reformismen och ekonomismen inom arbetarrörelsen en avgörande roll för att hindra arbetarklassen från att kämpa om ledningen över samhället. Och reformismen står alltid mer eller mindre i maskopi med dessa ideologiska gifter och de repressiva strukturer som alstrar dem. Idag spelar de traditionella arbetarpartierna, eller är de på väg att spela, en helt central roll inom det politiska livet i vartenda land i det kapitalistiska Europa. Det vill säga, socialdemokratiska eller kommunistiska partier sitter i regeringen eller är de viktigaste oppositionspartierna i samtliga europeiska stater utom Schweiz. Uppenbarligen hade Trotskij helt rätt när han betonade att de borgerligt-demokratiska regimerna stödjer sig på de arbetande klasserna, och att reformismens funktion är att hålla dessa i schack. Hittills har socialdemokratin utfört detta värv tillräckligt bra, med bara mindre splittringar och inre motsättningar; det återstår att se om medlemmarna i de europeiska kommunistpartierna är mer motspänstiga. I alla händelser borde det stå klart från det avsnitt ur Trotskijs skrifter som citerades ovan att han inte såg socialdemokratin som *enbart* ett hinder, utan också som rester av historiska erövringar arbetarklassen gjort, och dessutom att bålverken av proletär demokrati i det borgerliga samhället fanns både *innanför* och *utanför* den borgerliga demokratins politiska institutioner.

Eftersom de socialdemokratiska partierna i viss mån representerade en historisk erövring för arbetarrörelsen, så måste, enligt Trotskij, kommunisternas mål vara att uppnå enhetsaktioner med socialdemokraterna varhelst detta var möjligt. Den programmatiska grunden för sådana enhetsaktioner kunde antingen vara dagskrav (immediate demands) (t ex löneförhöjningar), demokratiska krav (såsom fackliga rättigheter) eller övergångskrav. Enhetsaktioner med socialdemokratin var inte bara tillåtna, de var obligatoriska. Trotskij formulerade 1932 denna fråga på följande kristallklara sätt:

”Låt oss för ett ögonblick överföra problemet till Storbritannien, där Kommunistpartiet (som ett resultat av den stalinistiska byråkratins katastrofala misstag) ännu bara omfattar en obetydlig del av proletariatet. Om man godtar att varje typ av enhetsfront, utom den kommunistiska, är 'kontrarevolutionär' då måste uppenbarligen det brittiska proletariatet vänta med sin revolutionära kamp tills dess Kommunistpartiet lyckas träda i förgrunden. Men Kommunistpartiet kan inte ta ledningen över klassen annat än på grundval av klassens egen revolutionära erfarenhet. Dessa erfarenheter kan emellertid inte få en revolutionär karaktär på något annat sätt än att dra in massornas miljoner i kampen. Men de icke-kommunistiska massorna, i synnerhet de organiserad, kan inte dras in i kampen annat än med hjälp av enhetsfrontspolitiken. Vi hamnar i en ond cirkel som man bara kan komma ur med hjälp av byråkratisk ultimatism. Men den revolutionära dialektiken har för länge sedan visat utvägen, och den har med oräkneliga exempel på de mest skilda områden demonstrerat den: genom att sätta kampen om makten i ett växelförhållande till kampen för reformer; genom att upprätthålla partiets fullständiga självständighet samtidigt som man bevarar fackföreningarnas enhet; genom att kämpa mot den borgerliga regimen och på samma gång utnyttja dess institutioner; genom att obarmhärtigt kritisera parlamentarismen — från de parlamentariska talarstolarna; genom att föra ett obarmhärtigt krig mot reformismen och på samma gång göra praktiska överenskommelser med reformisterna i delstriderna.”(Trotskij, *The Struggle Against Fascism in Germany*, New York 1971, sid 169-70)³⁵

Enhetsaktioner för att försvara arbetarklassens intressen är inte bara värdefulla i sig själva, de lägger också grunden till självständiga arbetarorganisationer och en antikapitalistisk politisk pol — som Trotskij uttrycker det: organisationer av sovjettyp är enhetsfrontens högsta form. För trotskister är således enhetsfronter med socialdemokratin en taktik *inom* en övergripande

³⁵ Trotskij, [Vad härnäst? Det tyska proletariatets ödesfrågor](#)

strategisk inriktning mot arbetarmakt; de är inte i sig själva en strategi. Vi avvisar förvisso varje uppfattning om *strategisk enhet* med socialdemokratin. När socialdemokratin främjar klassarbete och en pro-imperialistisk politik, som den är benägen att göra, och vilket Labourregeringen gör i Storbritannien idag, då finns det ingen grundval för enhetsaktioner med hela socialdemokratin. Under dessa omständigheter kräver uppgiften att utveckla en självständig, proletär, antikapitalistisk pol i själva verket att man kämpar *mot* socialdemokratin. Huvuduppgiften blir att utveckla ett *socialistiskt* alternativ, grundat på klasskamp och berett att tävla med socialdemokratin på dess hemmaplan — *valarenan*.

I Storbritannien idag är detta den brännande uppgift som det ”nuvarande ögonblicket” ställer oss inför. Detta ”nuvarande ögonblick” består av — fas tre i det Sociala kontraktet, Lib-Labpakten, Labourvänsterna hopplöshet, nedskärningar av de sociala utgifterna, sjunkande levnadsstandard, massiv arbetslöshet, valframgångar för fascismen, den repressiva återgången (repressive involution) och förfallet av den borgerliga civilisationen i Storbritannien och dess traditionella statsformer. I en sådan situation borde alla de i arbetarrörelsen som är indragna i en antikapitalistisk klasskamp ena sig och presentera ett socialistiskt alternativ i valen. Den borgerliga demokratin hävdar att den förkroppsligar folkets suveränitet, och normalt har den verkligen en viss reell makt och den grundas på massornas samtycke. Det är därför de nationella och lokala valen och församlingarna är ett avgörande område för att presentera ett socialistiskt alternativ till kapitalismens kris och förfall. Eftersom de borgerligt-demokratiska institutionerna är brännpunkten för massornas politiska uppmärksamhet och strävanden, så är ett ingripande på denna nivå avgörande för varje strategi som siktar på att frigöra massornas självständiga politiska initiativ och förmåga.

Arbetarmakt och arbetarregeringar.

Det bakomliggande *strategiska mål* som vägleder Fjärde Internationalens taktik i det kapitalistiska Europa är att verka för att dubbelmaksorgan ska uppstå och segra. Detta innebär att vi strävar efter att utveckla ett revolutionärt alternativ till reformismen i arbetarrörelsen och på detta sätt skola och förbereda arbetarklassen för att skapa sina egna maktorgan. Det finns naturligtvis inget speciellt för Trotskij i dessa uppfattningar. Lenin, eller för den delen Gramsci, var lika intresserade av att finna vägen till arbetarmakten. Att i denna fråga försöka ställa Gramsci i motsättning till Trotskij (och förmodligen även Lenin) är en i allra högsta grad missriktad sysselsättning. Gramscis skrifter om arbetarråden i Turin utgör i själva verket en mer detaljerad och levande beskrivning av hur arbetarmakten uppstår än något i vare sig Lenins eller Trotskij's skrifter (se den nyligen utgivna volymen av Gramscis *Political Writings*). Nederlagen 1919-20 inskräpte emellertid för alla de tre marxistiska ledarna att en seger för arbetarmakten i de borgerliga demokratierna skulle kräva en strategi som räknade med den borgerliga maktens styrka i dessa stater. Härav följde *Radikalismen*, *Brev från fängelset* och Trotskij's skrifter om enhetsfronten och övergångsprogrammet, om Tyskland och Frankrike, om Storbritannien och Spanien. Men som Lenin gjorde fullständigt klart, så ogiltigförklarade inte *Radikalismens* teser de nödvändiga uppgifter som utpekades i Staten och revolutionen, och som vi har argumenterat ovan, så förblev arbetarråden en kärnpunkt i Gramscis strategiska tänkande i *Brev från fängelset*. Det är ingen ringaktning av Lenin eller Gramsci att påpeka att Trotskij's skrifter om Västeuropa är mer omfattande och konkreta. Eftersom Trotskij skrev mycket, mycket mer än både Lenin och Gramsci om klasskampens verkliga förlopp i de utvecklade länderna, så innehåller hans skrifter betydligt fler exakta begrepp och formuleringar för att kunna förstå och ingripa i denna än vad som återfinns i deras skrifter. Av samma anledning gjordes det i Trotskij's verk fler misstag vad gäller tolk-

ningar och råd, men detta är felaktigheter och misstag som man kan lära mycket av.

Som vi har sett, så sa Trotskij att parlamentarismen skulle fördömas *från de parlamentariska talarstolarna*. I *Radikalismen* krävde Lenin också att de brittiska kommunisterna skulle ägna sig åt uppgiften ”att få in prosovjetiska politiker i parlamentet”. Det tidiga Komintern förde en mycket viktig debatt om de oerhörda *möjligheter* och den dödliga *fara* som skulle uppstå för en arbetarrörelse som var i den positionen att den kunde bilda en regering inom den borgerliga demokratins domäner. Men vid denna tidpunkt fanns det mycket få konkreta referenspunkter. Vid den tiden hade de socialdemokratiska partierna bildat regeringar antingen som ett resultat av en revolution (i Centraleuropa) eller på minoritets-, koalitionsbasis. På trettioalet fanns det förväntningar på att arbetarpartier skulle dominera regeringarna i en rad europeiska stater. Av denna orsak förser oss Trotskijs skrifter om Belgien,

Frankrike och Spanien med mer konkreta anvisningar och funderingar över övergångskravens innebörd, ett Aktionsprogram, perspektiven på en arbetarregering, än vad som fanns i de tidigare diskussionerna. Således kan Trotskijs analys av den franska situationen innehålla självsäkra eller felaktiga bedömningar av händelseförloppet tempo, eller av vissa av de franska partiernas exakta karaktär (viktiga frågor som vi inte kan gå in på här). Men de innehåller förvisso en del nya framsteg i den föreslagna revolutionära taktiken.

Sålunda föreslog Trotskij i det Aktionsprogram han presenterade för de franska trotskisterna, att de skulle agitera för ”en mer generös demokrati” (avskaffande av Senaten och Presidentskapet, etc), eftersom detta skulle underlätta kampen för arbetarmakten.

Detta program förkunnade att om det socialdemokratiska SFIO

”skulle vinna majoritetens förtroende är vi nu och kommer vi alltid att vara beredda att försvara en SFIO-regering gentemot borgarna. Detta fastän det mellan oss finns oförenliga skiljaktigheter då det gäller doktrin och metod. Vi vill nå vårt mål genom verklig arbetardemokrati, genom propaganda och kamratlig kritik och genom en frivillig omgruppering inom arbetarklassen under den sanna kommunismens fana. Inte genom väpnade konflikter mellan de olika arbetarorganisationerna. Arbetare som bekänner sig till den demokratiska socialismen måste dessutom förstå att det inte räcker med att försvara demokratin. Demokratin måste återvinnas... Vi kan försvara de sorgliga resterna av demokratin och vi kan framför allt utvidga det demokratiska spelrummet för massornas aktivitet. Men bara genom att utrota de väpnade fascistiska styrkor som den 6 februari 1934 började flytta på tyngdpunkten i staten.” (”Ett handlingsprogram för Frankrike”, ur *Övergångsprogrammet*, Stockholm 1977, sid 161)³⁶

Det är välkänt att Trotskij gick emot politiken hos den Folkfront som så småningom uppstod i Frankrike. Men detta hindrade honom inte från att kräva att den skulle omvandlas till en kraft som kunde uppnå en varaktig seger över fascisterna och deras medarbetare:

”Är det tänkt att Folkfronten ska försvara ”demokratin”? Låt den då börja med att göra det för sina egna led. Det betyder: *Folkfrontens ledning måste direkt och omedelbart återspegla de kämpande massornas vilja*. Hur? Mycket enkelt: med hjälp av val. Proletariatet förnekar ingen att kämpa jämsides med sig mot fascismen, Laval's bonapartistiska regim, imperialisternas krigsplaner, och alla andra former av förtryck och våld... Kommunistiska internationalens senaste kongress ställde sig i resolutionen om Dimitrovs rapport positiv till valda aktionskommittéer som Folkfrontens stöd bland massorna. Det är kanske den enda progressiva tanken i hela rapporten. Men just därför gör stalinisterna ingenting för att förverkliga den. De vågar inte, eftersom de är rädda för att bryta samarbetet med borgarklassen. Förvisso kommer inte bara arbetarna att kunna delta i valen till kommittéerna, utan också anställda inom statsförvaltningen, ämbetsmän, krigsveteraner, hant-

³⁶ Trotskij, [Övergångsprogrammet](#)

verkare, småköpmän och småbönder. Således står aktionskommittéerna i samklang med proletariats kamp om inflytande över småbourgeoisin. Men de komplicerar betydligt samarbetet mellan arbetarbyråkratin och borgarklassen.”(Trotskij, *Whither France?*, London 1974, sid 100-101)³⁷

Klasskampens utveckling skulle visa att möjligheten för sådana Aktionskommittéer inte var ett påhitt av Trotskij's fantasi. Men i Frankrike, liksom senare i Spanien, bröts arbetarkommittéernas dynamik när de stora arbetarpartierna förnekade dem en demokratisk karaktär. Den strategi och taktik som Trotskij och Fjärde Internationalen utarbetade på trettioalet har utvecklats vidare i debatter och praktiska erfarenheter (senast Chile och Portugal). Vi anser emellertid att den klasskamp som väntar Europa idag i ett avgörande avseende skiljer sig från den som var förhärskande i de flesta europeiska stater på trettio- och fyrtioalet. Under den tidsperioden hade socialdemokratien och stalinismen en nästan fullständig hegemoni över arbetarrörelsen. Den politiska utvecklingen i Europa efter 1968 har visat att socialdemokratien och stalinismen befinner sig i kris och förfall, och att det finns ett nytt radikaliserat skikt av arbetare som attraheras av den revolutionära socialismen. I kommunalvalen i Frankrike nyligen fick en enad yttersta-vänsterlista ett genomsnitt på mer än 5 procent av rösterna, och i vissa områden (t ex Orléans) fick de mer än 10 procent. I Storbritannien har under det senaste decenniet den yttersta vänstern vuxit till en kraft som är starkare i arbetarklassen än någonsin sedan CPGB:s tidiga dagar: det senaste beviset på detta är de röstsiffror som den yttersta vänstern fick i ett antal fackliga val.

Det faktum att det nu har inletts en öppen debatt mellan CPGB-medlemmar och organisationer inom den yttersta vänstern är i sig självt ett välkommet tecken på det nya klimatet inom arbetarrörelsen. Roberts förkunnar i sin avslutning att ”de kritiska trenderna inom trotskismen /kommer/ att tvingas att ta itu med sin rörelses arv”. Vi skulle vilja påpeka att trotskisterna har all anledning att vara stolta över sitt arv, eftersom det är arvet från en rörelse som hållit fast vid den revolutionära marxismens bästa traditioner under skrämmande svåra förhållanden och som ställts inför de oerhört svåra konsekvenserna av Stalins makt. Förvisso finns det ”kritiska trender” inom trotskismen. Det finns en ständig debatt inom Fjärde Internationalen om många viktiga frågor, eftersom detta är något inneboende i den demokrati som kännetecknar en frisk revolutionär rörelse. Tills dess CPGB-medlemmar som kamrat Roberts gör upp räkningen med sitt arv, speciellt dess förkastande av den proletära demokratin, så kommer deras politik att sakna den avgörande grunden för ett framgångsrikt angrepp på kapitalismen, och den kommer att krossas av de borgerliga politiska formernas och krafternas överlägsna styrka.

Översättning (ur *International* vol.3, Nr 4, 1977): Göran Källkvist

---

³⁷ Trotskij, [Aktionskommittéer – inte Folkfront](#).